

Roslanowski, Tadeusz

Podsumowanie

Rocznik Mazowiecki 13, 229-232

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Podsumowanie

Poproszony, jako przewodniczący Komisji Historii Miast PAN (jednego z trzech współorganizatorów Pułtuskiej konferencji naukowej o miastach mazowieckich w dawnej Rzeczypospolitej), o podsumowanie dwudniowych obrad, uczynić to zamierzam w postaci zaprezentowania garści refleksji, bynajmniej nie pretendując do oceny całego naszego wspólnego dorobku, który objął ponad dwie dziesiątki referatów i komunikatów, nie licząc wielu głosów w dyskusji, wygłoszonych na sali obrad i — co stanowi szczególną wartość podobnych spotkań specjalistów — w kularach. Ten ostatni rys charakteryzuje zaś konferencję robocze, ułatwiając nie tylko spojrzenie ogólne na rozpatrywane zagadnienia, lecz przede wszystkim przedstawienie prac będących w toku, „na warsztatach” reprezentantów rozmaitych dziedzin, zbliżonych, ale nie tożsamy; prac niekiedy na pozór wycinkowych i często dalekich od zakończenia. Fakt podjęcia wspólnej inicjatywy, celowo eksponującej jeden tylko, ale jakże ważny i zróżnicowany, a przy tym nieco „po macoszemu” traktowany dotąd region historyczno-geograficzny, mianowicie Mazowsze (tym razem bez przytłaczającej często perspektywy warszawskiej), przez trzy rozmaite acz komplementarne instytucje i środowiska naukowe zarazem. Chodzi mianowicie o Mazowiecki Oddział Stowarzyszenia Muzealników Polskich, charakteryzujący się dbałością o różnicowanie źródeł materialnych — zwłaszcza archeologicznych. Hojną gościńcą obradom, dzięki swej prężności i zapleczu logistycznemu, mogła zaferować Wyższa Szkoła Humanistyczna w Pułtusku, uczelnia o znaczącym dorobku w zakresie „Mazovianów”. Równe zasługi należy przyznać Komisji Historii Miast, działającej od z górą 25 lat w ramach Komitetu Nauk Historycznych PAN, wyspecjalizowanej szczególnie w badaniach nad socjotopografią miast Europy Środkowowschodniej; dotąd temu zagadnieniu poświęcono aż jedenaście ogólnopolskich konferencji naukowych (licząc i tę w Pułtusku), niemal w całości opublikowanych. Fakt owego współdziałania trzech partnerów, choć — przyznajmy — stymulowany także aktualnymi wymogami organizacyjno-finansowymi, pozwolił na tyleż szerokie, co i konkretne przedstawienie średniowiecznej i wczesnonowożytnej urbanistyki Mazowsza (oczywiście w jego granicach historycznych).

Mając świadomość znacznego nawet „rozstrzelenia” prezentowanych w tak niejednorodnym gronie, wypowiedzi różnej rangi i zakresu (od nader szerokich, jak choćby referat p. prof. Hanny Zaremskiej o średniowiecznych społecznoścach żydowskich w miastach polskich, po „punktowe” wręcz ujęcia, jakich było sporo), pozwolę sobie zaprezentować raczej szersze bloki problemowe (ujęte wprawdzie w porządku obrad, lecz nie zawsze zachowane w swym pierwotnym kształcie w publikowanym tekście, z racji niedostarczenia przez PT Autorów niektórych istotnych referatów do druku!), niż poszczególne referaty i komunikaty, nie mówiąc o zgłaszanych *ad hoc* głosach dyskusyjnych.

I tak, Pułtuskie obrady, zainaugurowane przez JM. Prorektora WSH w Pułtusku, p. prof. Adama Koseskiego oraz v-ce dyr. Muzeum Historycznego m.st. Warszawy, p. dr. Andrzeja Sołtana, skupiły się najpierw, zgodnie z chronologią i logiką, na prezentacji „Zalążków miast na wczesnośredniowiecznym Mazowszu” (p. doc. Marek Dulnicz), ze szczególnym uwzględnieniem *Lokacji płockich w świetle archeologii* (mgr Zbigniew Polak). Szersze tło procesów zakładania miast nakreślili w swych (niedrukowanych tutaj) referatach: p. dr Zbigniew Morawski („Lokacje miejskie od XIII do XVIII w. — aspekty porównawcze”) i p. prof. Ryszard Szczygiel („O zagęszczeniu sieci miejskiej Mazowsza i ziem sąsiednich w XV–XVIII w.: tzw. miasta konkurencyjne”). Cały ten blok stanowić miał w założeniu wstęp do ogólniejszej prezentacji aspektów, zwłaszcza topograficznych, charakteryzujących procesy socjotopograficzne typowe dla Mazowsza, z ich specyfiką regionalną, nieodbiegającą wszakże, w sposób zasadniczy od innych krain historyczno–geograficznych ówczesnej Polski; pewne, niejednokrotnie podkreślane w historiografii „opóźnienie” Mazowsza wystąpić miało bowiem stosunkowo później i częściowo niwelowane było centralną rolą tego regionu w Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a także dogodnym położeniem nad Wisłą lub w jej pobliżu.

Drugi, w istocie trójdzielny, blok problemowy konferencji poświęcony został aspektom politycznym, gospodarczym i etnokulturowym rozwoju miast mazowieckich, chociaż tutaj właśnie znaczne „wyrwy” poczyniły wprawdzie wygłoszone, lecz niedostarczone do druku referaty. Tak więc w niniejszym tomie na czoło wysuwają się: a) w zestawie politycznym (gdyż czynniki związane z polityką, jej umiejscowieniem i sprawowaniem, wraz z towarzyszącymi temu nader rozległymi okolicznościami, odgrywały właśnie na Mazowszu rolę niesłychanie ważną!), referaty: p. doc. Małgorzaty Wilskiej (*Miasto a dwór w XV w.*) i p. dr Jolanty Choińskiej–Mika (o miastach, szlachcie i sejmikach za Wazów w XVI–XVII w.); b) w zestawie gospodarczym: nazbyt skromnie wobec swej treści zatytułowano referat p. doc. Wiesława Sieradzana (*Miasta mazowieckie w źródłach krzyżackich w XIV–XV w.*), gdzie Autor, na podstawie wnikliwej kwerendy w archiwach polskich i niemieckich, ukazuje daleki zasięg i znaczącą rolę gospodarczą Mazowsza, tak w handlu regionalnym (zwłaszcza wiślanym), jak i zgoła międzynarodowym, a także towarzyszący temu obrót pieniądzem; interesujący referat p. mgr. Michała Zbieranowskiego o targach na Mazowszu w XIV–XVI w. (w rzeczywistości uwzględniający obszerniejszą jeszcze proble-

matykę wymiany lokalnej, który szczęśliwie dotarł do uszu zainteresowanych słuchaczy, ale, niestety, nie do czytelników niniejszego tomu; c) zagadnieniom etnokulturowym, stanowiącym równie, jak wymienione już zestawy tematyczne, ważny czynnik obrazu socjotopografii miejskiej, także na Mazowszu i w regionach sąsiednich o znacznym stopniu złożoności ich wielonarodowej struktury; zagadnieniom tym, obok wymienionego już, wyśmienitego referatu p. prof. H. Zaremskiej o ludności żydowskiej, poświęcony został referat p. prof. Jana Tyszkiewicza (*Pod murami miasta i zamku: Tatarzy na późnośredniowiecznym Mazowszu*), oraz niestety również nie wydrukowany tutaj referat p. doc. Józefa Marosza, doskonałego znawcy miast, m.in. podlaskich i ich ruskiej ludności, („Społeczności miejskie Podlasia i Mazowsza w świetle porównań etnokulturowych”).

Kolejny „blok tematyczny” (choć tutaj właśnie do głosu doszli w szczególności specjaliści, prezentujący wyniki swych własnych, nader cennych i „gorących” jeszcze badań, zwłaszcza archeologicznych, skupionych na poszczególnych ośrodkach miejskich — w całości lub we fragmentach), stanowił w zasadzie próbę podsumowania stanu badań, a więc etap niezbędny dla sformułowania szerszych obserwacji i wniosków, etap równie trudny i obiecujący, chociaż daleki od pełnego zakończenia i stąd pozornie najbardziej „rozstrzelony” i roboczy. Ponieważ w tym właśnie bloku pomieściło się najwięcej referatów i komunikatów, a jego materiał ilustracyjny jest oczywiście najbogatszy (to ukłon w stronę wysiłków redaktorskich p. mgr. Włodzimierza Peli, jednego z głównych współorganizatorów konferencji!), przeto nie sposób tu wymieniwać całości zaprezentowanego dorobku, wymagającego uważnej lektury odpowiednich tekstów *in extenso*. Ograniczę się zatem w mych uwagach końcowych, do przywołania paru tylko przykładów, jako *pars pro toto*. A więc, po wprowadzających uwagach wymienionego już W. Peli (*Warszawa–Pułtusk. Znaczenie badań archeologicznych i archeologiczno–architektonicznych dla weryfikacji dziejów miast mazowieckich*), p. prof. Elżbieta Kowalczykowa przedstawiła na przykładzie Janowa i Mławy genezę miast pogranicza mazowiecko–krzyżackiego (*vide* tu także w.w. referat W. Sieradzana!); potem zaś przyszła kolej na prezentację procesów miastotwórczych, badanych głównie metodami archeologicznymi: na Mazowszu Północnym (m.in. w Ciechanowie, Przasnyszu, Szreńsku oraz Serocku, a po części i w Pułtsku) oraz na Mazowszu Południowym (m.in. w Czersku, Górze Kalwarii, Mińsku Mazowieckim, Błoniu). Płock jako pierwsza stolica Mazowsza Północnego omówiony został oddzielnie, na początku obrad.

Wreszcie dużą, acz wybiórczą uwagę poświęcono innym, niż typowo archeologicznym źródłom do badań miast mazowieckich w aspekcie socjotopograficznym, skupiając się szczególnie na metodach kartograficznych w mikro– (dr Anna Dunin–Wąsowicz) i makroskali (mgr Henryk Bartoszewicz; doc. Wiesław Sierdzan, który nader kompetentnie mówił o obiecującej, lecz odległej perspektywie publikacji atlasu historycznego miast mazowieckich, co wzbudziło żywą dyskusję i pozostało postulatem generalnym naszych obrad!). Nie pozostawiono też na uboczu stanu wykorzystania specyficznych dla badania miast mazowieckich źródeł pisanych,

jak np. księgi sądowe i radzieckie z XVI w. (mgr Agnieszka Bartoszewicz, a także w.w. doc. W. Sieradzan, szeroko omawiający źródła krzyżackie).

W sumie, Pułtuskie obrady stanowiły raczej otwarcie nowych perspektyw i prezentację szerokiego, lecz nader różnorodnego dorobku, niż w miarę pełną syntezę socjotopografii miast mazowieckich, na jaką długo jeszcze przyjdzie czekać. Rzecz w tym, aby pomimo okoliczności niesprzyjających dziś tym kosztownym badaniom stwarzać im nowe, kompleksowe możliwości, których zacznym oby stała się i nasza konferencja, z listopada 2000 r., a zwłaszcza fakt wprowadzenia poprzez niniejszą publikację jej wyników do obiegu naukowego i społecznego zarazem.

Doc. dr Tadeusz Rosłanowski,
Przewodniczący Komisji Historii Miast KNH PAN,